

Lessuggesties bij:

De boom met de bittere bladeren

Ruth Erica
Uitgeverij Lemniscaat

Vakken: Nederlands, aardrijkskunde,
burgerschap, geschiedenis, creatief
schrijven,

ISBN: 9789047711995

Prijs: €15,95

Over het boek:

De zeventienjarige Maridadi werkt op de markt in Rwanda. Het liefst zou ze studeren aan de universiteit, maar daar is geen geld voor. Alle dagen lijken hetzelfde. Totdat Puck opduikt: een Nederlandse studente die Maridadi vraagt om voor haar te tolken. Dit zet een stroom van gebeurtenissen in gang. Veertien jaar na de genocide begint Maridadi vragen te stellen bij haar verleden - en vooral bij haar moeders dood tijdens deze inktzwarte periode. Is het wel waar wat de volwassenen haar hebben verteld? Dan stuit Maridadi op een familiegeheim dat haar diep schokt. Hoe bepaalt ze haar positie in het spanningsveld tussen daders en slachtoffers? En lukt het haar om te achterhalen wat er met haar moeder is gebeurd?

Meer informatie op: www.lemniscaat.nl

Over de auteur:

Ruth Erica droomde als kind al over Afrika. Omdat ze nieuwsgierig was naar de wereld, studeerde ze culturele antropologie. Voor haar werk reisde ze regelmatig naar het Afrika. Rwanda - waar het traumatische verleden nog dichtbij is - raakte haar in het hart. Het schrijven van fictie bleek voor haar de beste manier om daarover te vertellen. *De boom met de bittere bladeren* is haar eerste roman.

Thema's: vriendschap, genocide, burgeroorlog, Rwanda, Afrika, geheimen

Lessuggesties

Doelgroep:	<i>De boom met de bittere bladeren</i> is geschikt voor kinderen vanaf 14 jaar. Onderstaande opdrachten zijn bedoeld voor leerlingen vanaf klas 3 van het voortgezet onderwijs
Tijdsinvestering:	Afhankelijk van de gekozen opdrachten variërend van een half lesuur tot meerdere uren.
Uitvoering:	Klassikale of individuele start, vervolginvulling zowel individueel als in groepjes mogelijk.

Inleiding

Toon de omslag van *De boom met de bittere bladeren* aan uw leerlingen en vraag hen aan de hand van die omslag vrij te associëren over de inhoud van dit boek. Waar speelt het verhaal zich af? Waarom denkt men dit? Wat weet men van de locatie? Hoe zou het leven er daar uit zien? Wat voor mensen wonen er? Wat doen de leeftijdsgenoten van uw leerlingen daar de hele dag?

Vertel dan dat Afrika een groot continent is, groter dan Europa of Noord-Amerika. Het bevat 54 landen en ook nog een aantal gebieden die onderdeel zijn van Spanje, Portugal of Frankrijk. De volkeren die er leven verschillen net zoveel van elkaar als Nederlanders van Russen of Turken.

Ook binnen één en hetzelfde land zijn er vaak verschillende groepen. Gewoontes en tradities van die groepen verschillen van elkaar. Het komt regelmatig voor dat verschillende groepen tegenover elkaar komen te staan in een, al dan niet, gewapend conflict.

Toon nu de kaart van Rwanda op het digiboord, de beamer of een wandkaart. Laat zien dat het land is ingeklemd tussen allerlei andere landen. Vertel dat er in 1994 een zeer gewelddadige moordpartij plaatsvond waarbij een aanzienlijk deel van de ene bevolkingsgroep leden van de andere groep om het leven probeerde te brengen. Veel mensen vluchtten naar kampen in naburige landen.

Gelukkig kwam er hetzelfde jaar ook weer een einde aan de genocide (of volkerenmoord) maar tegen een enorm hoog verlies aan mensenlevens. Na dat einde moest in Rwanda opnieuw een 'samen'leving worden opgebouwd. Vraag

uw leerlingen mee te denken over de problemen die dat met zich meebracht op het vlak van angst, boosheid, onzekerheid, schaamte, wantrouwen, enzovoort.

Maak dan de overstap naar *De boom met de bittere bladeren*. Vertel dat dit verhaal zich afspeelt tegen de achtergrond van de genocide van 1994 en de emoties die het bouwen van een nieuwe 'samen'leving laat zien. Lees de achterflaptekst voor.

Kies vervolgens een of meerdere mogelijkheden uit de lijst hieronder en leid ze in bij de leerlingen.

Uitvoering

De moeilijkheidsgraad van de mogelijkheden wordt aangeduid met de volgende symbolen:

1. Leesverslag

Lees *De boom met de bittere bladeren* en maak er een leesverslag van. In de bijlage vind je een opzet voor een leesverslag.

2. Namen met bijzondere betekenissen

In Rwanda krijgen mensen twee namen, een aanspreeknaam die meestal westers klinkt en een naam in de Rwandese taal Kinyarwanda. Sommige namen zijn speciaal zoals de naam Halleluja en My God. De Rwandese naam Mukamuhoza van de hoofdpersoon van *De boom met de bittere bladeren* betekent Degene-die-troost.

Opdracht:

Doe een onderzoek naar voornamen en presenteer je bevindingen op een poster. Maak hierbij gebruik van de basiskennis die je in [dit](#) artikel vindt van Gerrit Bloothoofd.

Verwerk onder andere:

- namen met een betekenis,
- namen met een verwijzing naar iemand anders,
- namen afkomstig uit het buitenland of een andere taal,
- zelfbedachte namen.

Tip: Eventueel kun je er ook een onderzoekje aan koppelen naar de namen van je klasgenoten.

Voor de docent:

U kunt er ook voor kiezen om juist achternamen (familienamen) centraal te stellen. Daarbij kunt u gebruik maken van bijvoorbeeld de informatie van het [Meertensinstituut](#).

3. Rwanda

De boom met de bittere bladeren speelt in Rwanda. Wat weet je eigenlijk van dat land?

Opdracht:

Zoek informatie over de volgende onderwerpen en maak een Leporello-boekje waarbij je op elke bladzijde een ander onderwerp uitwerkt:

- Ligging van Rwanda
- Bevolking
- Taal
- Korte geschiedenis (dit mag ook meer bladzijden beslaan)
- Buurlanden
- Flora en fauna
- Politiek
- Economie (waar leeft men van?)
- Munteenheid

In de bijlage lees je hoe je een Leporello-boekje maakt.

4. Het beschrijven van emoties oftewel niet vertellen maar tonen

In hoofdstuk *Cadeau van God* van *De boom met de bittere bladeren* krijgt Maridadi een boodschap die haar enorm raakt. Ze reageert heel emotioneel: 'Mijn hart sloeg een slag over. Ik kon niet geloven wat ik net had gehoord... Alles stopte met ademen. Er was geen lucht, er was geen geluid. Het was alsof ik in een enorme zeepbel zat.'

Nergens staat dat Maridadi geschokt is, verdrietig, ondersteboven en in de war. Toch begrijp je als lezer direct dat ze dat allemaal is. Dat komt door het woordgebruik. Je

snapt dat er heftige emoties spelen als er staat dat alles stopt met ademen. Je begrijpt dat iemand hevig geschokt is als er staat 'er was geen lucht, er was geen geluid. Het was alsof ik in een zeepbel zat.'

Schrijvers gebruiken deze techniek vaak: ze tonen de emoties met omschrijvingen, maar benoemen die niet letterlijk. Effect daarvan is dat een lezer onbewust actief meedenkt over wat er in het personage omgaat. Door lezers zelf actief aan het denken te zetten betrek je hen meer bij het verhaal. In lessen schrijftechniek wordt dat genoemd: niet vertellen maar tonen.

Een voorbeeld, dezelfde scène twee keer. Zie je het verschil?

1. "Ik was doodmoe toen ik uit school kwam. Meneer Bokestijn kon de pot op met zijn bergen huiswerk. Vandaag had ik er geen zin in. Maar ik was amper thuis toen mam tegen me zei: 'Zeg Jasper, ik heb eens in jouw kamer gekeken... Wat een rotzooi! Voordat je aan je huiswerk begint wil ik dat je je kamer opruimt. Morgen komen opa en oma logeren en die gaan in jouw kamer slapen. Ik was woedend!"
2. "Ik was doodmoe toen ik uit school kwam. Meneer Bokestijn kon de pot op met zijn bergen huiswerk. Vandaag had ik er geen zin in. Maar ik was amper thuis toen mam tegen me zei: 'Zeg Jasper, ik heb eens in jouw kamer gekeken... Wat een rotzooi! Voordat je aan je huiswerk begint wil ik dat je je kamer opruimt. Morgen komen opa en oma logeren en die gaan in jouw kamer slapen.'
'Bekijk het maar!' schreeuwde ik. Ik vloog uit mijn stoel, stampte de kamer uit en smet de deur achter me dicht. Het fotolijstje naast de deur viel door de klap van de muur maar dat kon me niks schelen."

We gaan oefenen met vertellen en tonen.

Opdracht:

Verzin een situatie uit je eigen leven waarin je erg boos, verdrietig, blij, gelukkig of bang was.

Beschrijf deze scène twee keer: één keer waarin je vertelt dat je boos of iets anders bent, één keer waarin je toont dat je dat bent, door te beschrijven wat je van binnen voelt of hoe je gedrag was. Wat leest prettiger?

5. Recensie schrijven

Opdracht:

Schrijf een recensie over *De boom met de bittere bladeren*. Hoe je dat doet, lees je op deze [website](#).

Let op: Controleer voor de zekerheid altijd eerst de eisen die je eigen docent aan het schrijven van een recensie stelt.

6. De VN

De Verenigde Naties hebben in Rwanda helaas niet kunnen voorkomen dat de genocide op de Tutsi's plaatsvond. Wat is de VN eigenlijk? Wat doen ze en waar zitten ze? En waarom konden de VN de genocide op de Tutsi's niet voorkomen?

Opdracht:

Maak een posterpresentatie (zie bijlagen) over de VN. Verwerk daarin in elk geval de ontstaansgeschiedenis, de deelnemende landen, de regels, de taken, de hoogte- en dieptepunten uit de acties.

7. Plasticzakkenverbod

In Rwanda geldt een plasticzakkenverbod; plastic tasjes en zakken zijn al sinds 2008 totaal verboden. Dat verbod heeft ervoor gezorgd dat de Verenigde Naties (VN) de hoofdstad van Rwanda 'de schoonste stad van het Afrikaanse continent' noemden.

Opdracht 1:

Leg een lijst in de keuken van het huis waar je woont. Houd daarop bij (of laat bijhouden) welke materialen en hoeveel materialen in die week worden weggegooid. Omdat het waarschijnlijk lastig is om bij te houden hoeveel stuks worden weggegooid, mag je ook volstaan met het aantal keer dat er wordt weggegooid. Zet een kruisje in de betreffende kolom.

Plastic	Papier/karton	aluminiumfolie	Groenafval.

Opdracht 2:

Vergelijk jouw lijst met die van je medeleerlingen. Wat valt je op? Zie je een mogelijkheid om je eigen afvalberg te verminderen? Hoe?

Opdracht 3:

Bedenk een actie om in je eigen omgeving het gebruik van plastic terug te dringen.

Voor de docent:

U kunt er ook voor kiezen om mee te doen aan de [plastic vrij challenge](#).

8. Vooroordelen over Nederland

Nederlanders dragen klompen, ze zijn gierig en spreken allemaal Engels.

Iedereen heeft vooroordelen. Niet iedereen is zich daar altijd van bewust.

In deze opdracht gaan we vooroordelen over Nederland onderzoeken. Hoe bewust ben jij van je vooroordelen? Kijk [hier](#) voor meer informatie over dit onderwerp.

Opdracht:

Zoek in kranten, tijdschriften en op internet naar voorbeelden van vooroordelen. Ze kunnen overal over gaan, in een afbeelding te zien zijn of in woorden beschreven staan. Maak met die vondsten een folder waarin je mensen bewust maakt van wat vooroordelen zijn, de eventuele gevolgen van vooroordelen en geef tips over hoe je vooroordelen kunt voorkomen. Op [Wikihow](#) vind je aanwijzingen over hoe je een folder of brochure kunt maken.

Voor de docent:

U kunt eventueel ook gebruik maken van de opdracht over [vooroordelen](#) die u op Wikiwijs vindt.

9. Strijd tussen de Hutu's en de Tutsi's

In 1994 vond er in Rwanda een afschuwelijke genocide plaats. Tijdens die volkerenmoord doodden leden van de ene bevolkingsgroep, de Hutu's, de leden van de andere groep, de Tutsi's. Ook gematigde Hutu's die geen deel wilden uitmaken van een moordcommando, werden om het leven gebracht.

Opdracht:

Maak een themablad of een poster over de gebeurtenissen in 1994. Aan bod moeten in elk geval komen:

- De achtergrond van de genocide
- De verschillen tussen Hutu's en Tutsi's
- De uitvoering van de genocide
- De rol van de Verenigde Naties
- Het einde van de strijd
- De afrekening van de daders.

In de bijlagen vindt u uitleg over het maken van een themablad en sjablonen daarvoor, en uitleg over het maken van een posterpresentatie.

10. Woorden met dubbele betekenissen (homoniemen)

In *De boom met de bittere bladeren* staat dat het Kinyarwanda-woord kazi twee betekenissen heeft: zowel 'vrouw' als 'werk'. Zo'n woord met twee of meer betekenissen noemen we een homoniem. Daar zijn er meer van, denk maar aan bank en vorst.

Opdracht:

Begin een wedstrijdje met je klasgenoten. Wie vindt de meeste homoniemen in vijf minuten?

Afronding

U kunt het project rond *De boom met de bittere bladeren* afronden door uw leerlingen hun werk te laten presenteren aan elkaar of aan ouders, familie en/of vrienden.

Het zou leuk zijn als er in de school of het lokaal een (semi-) permanente plek voor het werk van de leerlingen ingeruimd wordt.

Leesverslag

Veel scholen en lesmethoden stellen andere eisen aan het maken van een leesverslag. Informeer dus altijd of onderstaande opzet overeenkomt met de ideeën van jouw docent

Opbouw van een leesverslag

- 1) primaire gegevens
- 2) korte samenvatting
- 3) uitwerking
- 4) eigen mening
- 5) bronvermelding

Primaire gegevens: je noteert onderstaande primaire gegevens op een apart blad:

- je noteert eerst de naam van de auteur,
- vervolgens de titel van het boek
- daarna de naam van de uitgeverij
- en de plaats en het jaar van uitgave
- indien vermeld in het boek de eerste druk van het werk
- als het boek een ondertitel heeft vermeld je die ook

Bijvoorbeeld:

Titel: De boom met de bittere bladeren

Auteur: Ruth Erica

Uitgeverij: Lemniscaat

Druk: eerste

Geef ook aan

- hoe de opbouw van het verhaal is
- Noteer het aantal bladzijden,
- Neem een afbeelding van de omslag in je verslag op en geef aan of er illustraties in het boek staan.

Samenvatting:

Maak een samenvatting van het verhaal van maximaal een half getypt A-4

Uitwerking:

a. titelverklaring:

Geef aan wat de titel zegt of wat de schrijver daarmee bedoeld kan hebben b.

motto:

Als het boek een motto heeft, noteer deze dan en leg tevens uit wat deze, volgens jou, met het verhaal te maken heeft

c. thema:

Waar gaat het boek over? Leg dit in maximaal 3 zinnen uit.

- d. personages:
Leg uit welke personages in het boek een rol spelen en welke eigenschappen deze hebben. Ontwikkelen zij zich gedurende het verhaal?
- e. tijd en ruimte:
Is de omgeving of de tijd waarin het verhaal zich afspeelt van belang voor het verhaal?
- f. vertelperspectief:
Is er een ik-verteller, een personale verteller, een alwetende verteller?

Eigen oordeel over het boek:

Wat vind je van het boek? Omschrijf het in maximaal een half A-4.

Denk bij het beoordelen van het boek aan de volgende zaken:

- De gebeurtenissen
- De personages
- De opbouw van het verhaal
- Het taalgebruik

Bronvermelding: Geef tot slot aan welke bronnen je hebt gebruikt bij het maken van je verslag. Wees daar heel volledig in.

Het maken van een Leporello

Leporello is oorspronkelijk de naam van de knecht van Don Giovanni, een operafiguur uit de achttiende eeuw. Deze knecht zou in een klein boekje een lijst hebben bijgehouden van de minnaressen van zijn meester. Dat waren er erg veel. Voor een theatraal effect werd het boekje in de opera-uitvoering gepresenteerd als een zigzagdocument. Door het op het toneel volledig uit te vouwen werd in één oogopslag duidelijk wat voor vrouwenverslinder die Don Giovanni was.

De Leporello die wij als presentatievorm gebruiken is ook een vouw- (of accordeon) boekje. Hij kan zoveel bladzijden bevatten als gewenst om een onderwerp goed voor het voetlicht te brengen.

Nodig:

- || Eén of meerdere vellen papier
- || Kleurtjes/stiften
- || Tijdschriften waarin je mag knippen, foto's, tekeningen enz.
- || Schaar, lijm, liniaal

Uitvoering:

- || Maak het papier op maat. Daarvoor is het nodig dat je bedenkt hoeveel bladzijden je nodig hebt voor je presentatie en hoeveel onderwerpen je gaat beschrijven. Neem liefst voor elk onderwerp een eigen bladzijde
- || Vouw je boekje. Om de bedoeling duidelijk te maken geef ik hier een voorbeeld van het maken van een kleine Leporello van acht bladzijden. Knip een A4-papier in de breedte doormidden zodat er een strook papier ontstaat. Vouw deze doormidden en leg het gevouwen papier neer zodat de opening rechts ligt en de dichte zijde links. Vouw nu het bovenste vel terug zodat je de eerste contouren ziet van een zigzag-boekje. Doe hetzelfde met de achterzijde. Als het goed is heb je nu een zigzag-boekje van acht bladzijden (voor- en achterkant). Vanzelfsprekend kun je meer informatie kwijt wanneer je een grotere Leporello maakt, bijvoorbeeld van meerdere A4-vellen aan elkaar geplakt of een A3-vel.
- || Vul nu de bladzijden in. Plak je illustraties niet direct vast en schrijf je teksten niet meteen op het gemaakte boekje. Schuif met je materialen om te kijken hoe de lay-out het best overkomt.
- || Op de voorste bladzijde zet je de titel van je onderwerp/presentatie en je eigen naam.

Een themablاد maken

Een themablاد lijkt veel op een boekblad (in het Engels: One-Pager). Het enige verschil is dat dit wordt toegepast op een thema in plaats van op een boek. Een themablاد maken is een presentatievorm waarin leerlingen kunnen tonen welke informatie ze over een thema hebben verzameld. Dit doen ze niet alleen met woorden maar ook in beeld en door middel van kleurgebruik. De informatie wordt via een themablاد op diverse wijzen en op verschillende niveaus verwerkt.

In tegenstelling tot een boekblad hoeft een themablاد geen individuele opdracht te zijn. Er kan worden samengewerkt bij het verzamelen van informatie en de keuze van de presentatievorm op het A4-papier. Omdat een themablاد meestal op een enkel A4-papier gebeurt, is samenwerken met meer dan één partner niet aan te bevelen. U kunt restricties bepalen bij de uitvoering maar een zekere mate van vrijheid is essentieel voor het welslagen van de opdracht.

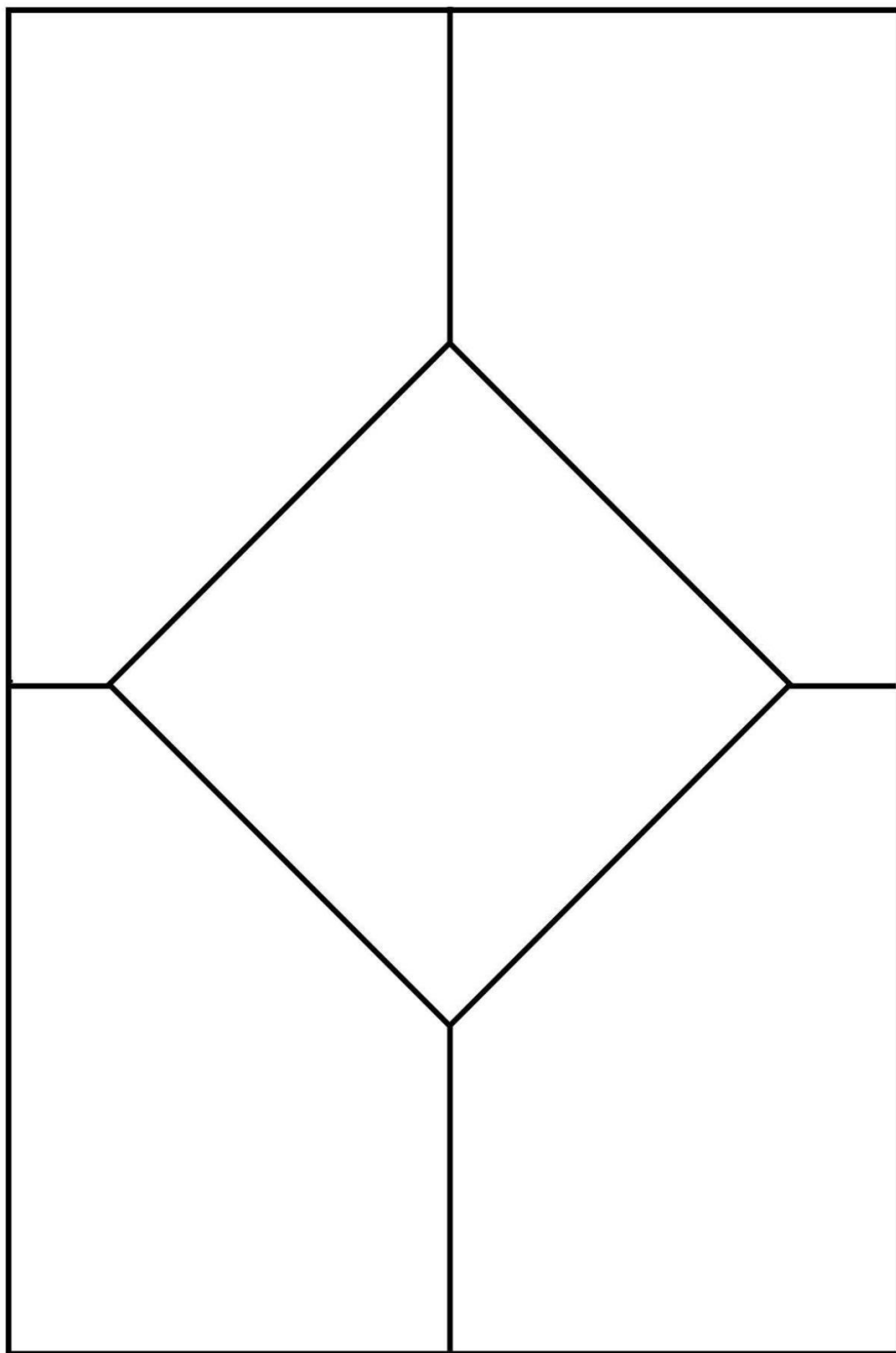
Nodig:

- ▮ Nodig blanco papier (A4-formaat of A3-formaat) of sjablonen
- ▮ Kleurpotloden, schaar, lijm en eventueel tijdschriften waarin geknipt mag worden

Uitvoering:

Maak eventueel een keuze uit de volgende punten:

- ▮ De naam van het thema wordt op een opvallende plaats of wijze op het themablاد genoteerd.
- ▮ Opgenomen worden ook citaten of kreten die met het thema te maken hebben en uit de bestudeerde bronnen komen.
- ▮ Op het themablاد staan tekeningen, symbolen of zijn plaatjes geplakt die iets zeggen over het onderwerp.
- ▮ Belangrijke gebeurtenissen die met het thema te maken hebben, zijn getekend, beschreven of op een andere manier gepresenteerd.
- ▮ Op een opvallende plaats op het themablاد staan één of twee uitdagende vragen die na afloop van het onderzoek beantwoord kunnen worden. De antwoorden worden niet gegeven maar zijn natuurlijk wel bekend bij de maker.
- ▮ Ergens op het themablاد blijkt de persoonlijke mening van de maker over het onderwerp. Dat kan door middel van het gekozen kleurgebruik, woorden, plaatjes of andere uitingen worden gedaan.
- ▮ Het is niet persé nodig dat er in volledige zinnen wordt geschreven. Wel moet de toeschouwer duidelijkheid hebben over de bedoeling van de verschillende delen van de presentatie.
- ▮ Het gehele blad moet worden opgevuld.

Een posterpresentatie maken

Met een poster presenteer je een onderwerp met zo weinig mogelijk tekst, veel afbeeldingen en zo nodig grafieken. Het lettertype dat je gebruikt, de kleuren, het formaat van de verschillende onderdelen, alles staat in het teken van het zo overzichtelijk mogelijk presenteren van je boodschap of onderwerp.

Nodig:

- || Een postervel
- || Kleurtjes/stiften
- || Tijdschriften waarin je mag knippen enz.
- || Schaar, lijm, liniaal

Uitvoering:

- || Bedenk welke boodschap je met je poster wilt overdragen
- || Schrijf de korte teksten die je wilt gebruiken in het klad, zodat je kunt inschatten hoeveel ruimte ze op je poster gaan innemen
- || Verzamel afbeeldingen, grafieken, foto's die je boodschap ondersteunen. Bedenk dat je eventueel ook zelf tekeningen kunt maken
- || Kies kleuren en lettertypes die bij het geheel passen
- || Deel je poster in zonder direct alles vast te leggen. Denk goed na over hoe je boodschap het meest overzichtelijk overkomt.
- || Noteer of plak nu de definitieve titel van je presentatie op de poster
- || Schrijf vervolgens de definitieve teksten en plak de illustraties vast.
- || Noteer in een hoekje van de poster je eigen naam en eventueel je klas.